

Groenblauwe dooradering

Mogelijkheden aanbestedingsproces

Auteur: S. Kluytmans BCom, F.M.H. van den Hout MBA en T.A.J. Duijve LLM
Datum: 20 november 2024
Bijlagen: -
Status/versie: Definitief 1.0
T.a.v.: Brabants Landschap

Aanleiding en uitgangspunten

Het Aanvalsplan Landschap wil 10% groenblauwe dooradering in het landelijke gebied realiseren. Deze wens is vertaald in beleidskaders van Rijk en Provincies. De realisatie van groenblauwe dooradering heeft een impuls nodig, omdat de bestaande aanpak, om diverse redenen, tot onvoldoende resultaat leidt. Een van de opties is het aanbesteden van de aanleg van groenblauwe dooradering door overheden.

Overheden kunnen een opdracht in de markt zetten, onder grondeigenaren in een bepaald deelgebied, en hen uitdagen een inschrijving in te dienen. De vraag wat de beste wijze is om deze opdracht in de markt zetten, is de aanleiding voor dit advies.

Uitgangspunten, waar moet de aanbestedende dienst rekening mee houden:

- alleen grondeigenaren in het betreffende deelgebied van de aanbestedende dienst mogen inschrijven op de aanbesteding;
- de aanpak moet niet te complex zijn, om grondeigenaren niet op voorhand al af te schrikken;
- de aanpak moet voorkomen dat de aanbestedende dienst in strijd handelt met de staatssteunregels;
- de aanpak moet voorkomen dat de aanbestedende dienst in strijd handelt met de Aanbestedingswetgeving;
- de samenstelling van de 18 beheerpakketten (landschapselementen) zoals opgenomen in het documenten 'Beheerpakketten voor aanbesteding aanleg en beheer groenblauwe dooradering' (30 juli 2024);
- de grondeigenaar is en blijft eigenaar van de grond waarop de landschapselementen worden gerealiseerd en wordt eigenaar van de te realiseren landschapselementen. De aanbestedende dienst is en wordt dus geen eigenaar van de grond en de daarop te realiseren landschapselementen;
- de aanbestedende dienst bepaalt de omvang van het deelgebied en welke en hoeveel landschapselementen hier maximaal in gerealiseerd worden.

Copyright © Bizob Dit document is eigendom van Bizob. Niets uit dit document mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bizob.

Disclaimer Dit advies tot stand gekomen op basis van de informatie die bij Bizob is aangeleverd. Bizob is niet aansprakelijk voor de juistheid van de aangeleverde informatie. Daarnaast is Bizob op geen enkele wijze aansprakelijk voor het gebruik of de (nadelige) gevolgen van de toepassing van de informatie in dit document.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Definities	2
Bevindingen	3
1.1 Overheidsopdracht tegenover subsidie	3
1.2 Het onderscheid tussen werken – leveringen en diensten	4
1.3 Juridische risico's	5
1.4 Het verdelen in percelen	6
1.5 Gunnen op laagste prijs	7
1.6 Gunnen op basis van de beste prijs-kwaliteit verhouding	9
1.7 Ondersteuning voor de grondeigenaar / inschrijver	9
1.8 Kwalitatieve Verplichting	11
1.9 Wijze van factureren	12
1.10 Indexering	13
Aanbevelingen	14
Bijlage 1 - Beheer pakketten voor aanbesteding aanleg en beheer groenblauwe dooradering ...	15

Inleiding

Het doel van dit advies is het uitwerken van een nieuw instrument in aanvulling op andere instrumenten voor een instrumentenkoffer die een impuls kan gaan geven aan de realisatie van 10% groenblauwe dooradering in Nederland. Dit advies ziet op het deel inkoop en contractvorming van het gehele proces. Als bijlage is de technische uitwerking van de verschillende mogelijkheden voor groenblauwe dooradering uitgewerkt. Omdat dit in een aparte bijlage is uitgewerkt zal er in dit advies verder geen aandacht aan worden besteed.

In het advies worden de voor- en nadelen van verschillende mogelijkheden die binnen de kaders van het aanbestedingsproces mogelijk zijn besproken. Deze voor- en nadelen moeten worden gezien als afwegingskader voor uiteindelijke besluitvorming omtrent het aanbestedingsproces. Het is denkbaar dat in verschillende gebieden andere mogelijkheden leiden tot het beste resultaat. Dit kan onder meer afhangen van de grootte van het gebied, de mogelijke invulling met de verschillende landschapselementen (zie bijlage) en het beschikbare budget vanuit de aanbestedende dienst. Dit advies moet dan ook worden beschouwd als een handreiking met verschillende mogelijkheden, maar niet als uitsluiting van bepaalde mogelijkheden. Hierbij is een belangrijk aandachtspunt dat alle keuzes vallen of staan bij een deugdelijke argumentatie die ten grondslag ligt aan de gemaakte keuze.

Definities:

Aanbestedende dienst: de staat, een provincie, een gemeente, een waterschap of een publiekrechtelijke instelling dan wel een samenwerkingsverband van deze overheden of publiekrechtelijke instellingen.

CPV-code: een bepaalde code uit het classificatiesysteem dat aanbestedende diensten moeten gebruiken bij Europese aanbestedingen.

Deelgebied: het grondgebied wat de aanbestedende dienst heeft aangewezen voor deze aanbesteding waar de landschapselementen gerealiseerd mogen worden.

Europese aanbestedingsdrempel: het bedrag waarboven een aanbestedende dienst (Europees) moet aanbesteden.

Kwalitatieve Verplichting (KV): Een kwalitatieve verplichting is een in een overeenkomst tussen twee partijen vastgelegde verplichting voor een van die partijen om 'iets te dulden of niet te doen' ter zake een aan die partij in eigendom toebehorend registergoed. Deze verplichting rust op het registergoed. De verplichting gaat bij verkoop van het registergoed automatisch over op de kopende partij omdat deze 'kleeft' aan het registergoed.

Perceel: het binnen de aanbestedingsregels onderverdelen van één opdracht in meer stukken.

Uniform Europees Aanbestedingsdocument (UEA): een eigen verklaring over de financiële toestand, bekwaamheden en geschiktheid van een ondernemer voor een aanbestedingsprocedure.

Bevindingen

1.1 Overheidsopdracht tegenover subsidie

Er zijn 4 hoofdvragen te onderscheiden om te komen tot het antwoord op de vraag of een opdracht kwalificeert als een overheidsopdracht of een subsidie. Dat zijn:

- Welk belang wordt gediend en wat is het doel van de activiteit?
- Hoe is het verband tussen de betaling en de prestatie?
- Van wie is het initiatief uitgegaan?
- Is er sprake van commerciële activiteiten (winst, kostprijs, onderneming, concurrentie?)

Over het algemeen kan geoordeeld worden dat het algemeen belang wordt gediend met een opdracht waardoor de groenblauwe dooradering verbeterd. Echter zal de aanbestedende dienst eisen willen stellen aan de grondeigenaren waaraan zij zich verplicht moeten houden. Deze eisen zien op het aan de voorkant bepalen welke landschapselementen er gerealiseerd kunnen worden en het beheer dat (tegen betaling) moet worden uitgevoerd. De uitvoering van het plan zal ook daadwerkelijk volgens de aan de voorkant gestelde eisen moeten worden uitgevoerd. Hoewel er deels een algemeen belang gediend wordt is het oogmerk van de opdracht vooral om de doelen van de aanbestedende dienst te behalen. De beantwoording van de eerste hoofdvraag leidt dan ook tot de conclusie dat het in casu gaat om een overheidsopdracht.

Verder worden er aan beide kanten afdwingbare prestaties (betaling en beheer) overeengekomen. Deze prestaties worden door de aanbestedende dienst bepaald en er worden consequenties gehangen aan niet-nakoming. Er bestaat dus een bepaalde afdwingbaarheidsrelatie tussen de betaling en de prestatie die hiervoor moet worden geleverd. Ook de beantwoording van de tweede vraag leidt tot de conclusie dat het gaat om een overheidsopdracht.

Het initiatief voor deze opdracht ligt bij de aanbestedende dienst. Ook de doelstelling en de inhoud van de opdracht worden bepaald door de aanbestedende dienst. Grondeigenaren kunnen een aanbieding doen binnen de door de aanbestedende dienst gestelde kaders. Ook de beantwoording

van de derde vraag leidt tot de conclusie overheidsopdracht.

Omdat er hier sprake is van een apart soort aanbesteding waar maar een selecte groep grondeigenaren, namelijk de grondeigenaren met grond binnen het deelgebied, voor in kunnen schrijven bestaat er van nature weinig tot geen concurrentie. Het gebied waar de vraag voor de aanleg van landschapselementen door de aanbestedende dienst wordt weg gezet moet echter wel een omvang hebben van minimaal 20 verschillende grondeigenaren die kunnen inschrijven. Let wel het genoemde minimale aantal grondeigenaren per deelgebied kan per aanbestedende dienst afwijken. Het belangrijkste is dat er voldoende potentiële inschrijvers zijn op de aanbesteding, om voldoende concurrentie te waarborgen. De keuze voor minder dan 20 grondeigenaren moet in de inschrijvingsleidraad toegelicht worden.

Dit is bij elke opdracht een kwestie van het beschikbare budget en kan per situatie verschillen. Het gaat bij deze opdracht niet om partijen met winstoogmerk of voorzieningen die veelvuldig op de markt verkrijgbaar zijn, dit door de aparte aard van de opdracht. Er kan worden geoordeeld dat er bij deze opdracht weinig tot geen commerciële activiteiten worden uitgevoerd, wat duidt op een subsidie.

Gezien de beantwoording van (3 van de 4) hoofdvragen kan worden geconcludeerd dat er hier sprake is van een overheidsopdracht. Het is in situaties mogelijk om aan knoppen te draaien om zo te zorgen dat er wel met een subsidie kan worden gewerkt. In de uitvoering – vooral in het onderhoud – kan dit echter voor flinke problemen zorgen. Er kan dan bijvoorbeeld geen afdwingbaarheid worden afgesproken, waardoor grondeigenaren veel meer zelf kunnen invullen. Dit is niet in lijn met het stellen van eisen aan de landschapselementen en het onderhoud daarvan. Omdat de landschapselementen een groot deel van de aard van deze opdracht zijn lijkt het niet wenselijk om grondeigenaren hierin te veel de vrije hand te geven.

Concluderend moet worden geoordeeld dat het gaat over een overheidsopdracht en dat een subsidie, gezien de aard van de opdracht, niet wenselijk is. Een bijkomend voordeel van het houden van een openbare aanbesteding is dat er geen sprake meer is van staatssteun. Deze discussie hoeft dan ook niet te worden gevoerd wanneer de onderhavige opdracht aanbesteed wordt.

1.2 Het onderscheid tussen werken – leveringen en diensten

In paragraaf 1.1 wordt verwezen naar de Europese aanbestedingsdrempel. In het geval van een werk bedraagt deze tot en met 31 december 2024 €5.538.000,- en in het geval van een dienst of levering bedraagt deze €221.000,-.¹ Boven deze drempelwaarden is een Europese aanbesteding, met alle vereisten die daaraan vastkleven, een verplichting.

De werkzaamheden die uitgevoerd gaan worden voor het realiseren van de groenblauwe dooradering, bestaan uit een mix van werken, diensten en leveringen. Het beheer aan de landschapselementen betreft een dienst (CPV-code: Landschaps- en tuinaanlegdiensten 71421000-5).

Het aanleveren van bijvoorbeeld bomen of bosplantsoen voor de aanleg van de landschapselementen zijn leveringen en het realiseren van de landschapselementen zal in veel gevallen gezien worden als een werk.

¹ <https://www.pianoo.nl/nl/regelgeving/drempelbedragen-europees-aanbesteden>

Naar verwachting bestaat iedere opdracht uit een mix van deze werken, diensten en leveringen. In dat geval bepaalt het onderdeel dat financieel het grootste deel uitmaakt van de opdracht of de volledige opdracht gezien wordt als werk, dienst of levering. Dit moet echter per casus bekeken en bepaald worden.

Tabel 1 geeft inzicht in de opbouw van de opdrachtwaarde, aandeel “aanleg” en aandeel “beheer” (gebaseerd op fictieve rekenvoorbeelden).

De uitkomst van het “gewicht” zal bepalend zijn op de opdracht valt onder een “werken” of “leveringen en diensten”.

Als de totaalwaarde van de onderhoudswerkzaamheden bijvoorbeeld hoger is dan de totaalwaarde voor de aanleg is er sprake van een dienst.

Aanbesteding perceel 1	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
10 stuks kikkerpoelen	€ 30.011	€ 58.090	€ 78.262	€ 166.362
Kostenverdeling totale waarde	18,0%	34,9%	47,0%	100,0%

Aanbesteding perceel 2	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
10.000 m2 hakhoustsingel	€ 94.427,79	€ 79.684,20	€ 50.153,32	€ 224.265,31
Kostenverdeling totale waarde	42,1%	35,5%	22,4%	100,0%

Aanbesteding perceel 3	Kosten aanleg*	Kosten grond*	Kosten beheer*	Totale kosten*
1000 bomen	€ 90.220,00	€ 191.242,08	€ 191.160,00	€ 472.622,08
Kostenverdeling totale waarde	19,1%	40,5%	40,4%	100,0%

1.3 Juridische risico's

Het beginsel van non-discriminatie en het gelijkheidsbeginsel bepalen dat de aanbestedende dienst moet waarborgen dat alle inschrijvers dezelfde kansen krijgen, in gelijke gevallen moeten ondernemingen gelijk worden behandeld. Bij een Europese aanbesteding brengt dat met zich mee dat in beginsel elke in Europa gevestigde onderneming deze kansen moet krijgen. In deze aanbesteding is dat feitelijk niet zo, omdat alleen grondeigenaren met een perceel binnen de gemeentegrenzen de kans krijgen om in te schrijven. Dit betekent dat wanneer deze aanbesteding op gronden van de aanbestedende dienst zou worden uitgevoerd elke ondernemer uit de Europese markt zou moeten kunnen deelnemen. Echter spreken we hier niet van gelijke gevallen. Grondeigenaren die geen grond hebben binnen de gemeentegrenzen en grondeigenaren die wel grond hebben binnen de gemeentegrenzen zijn namelijk geen gelijke gevallen. Om de doelstellingen met betrekking tot groenblauwe dooradering van een aanbestedende dienst te behalen zal altijd een onderscheid moeten worden gemaakt tussen grondeigenaren met grond binnen en buiten de gemeentegrenzen.

Bijkomstig hierbij is het recht op zelfrealisatie. Indien de ontwikkelaar eigenaar van de grond is en dat altijd geweest is, kan de ontwikkelaar een beroep doen op het recht de opdracht zelf te realiseren. Een succesvol beroep op dit recht doorkruist de aanbestedingsplicht voor de aanbestedende dienst. Dit recht op zelfrealisatie ziet op projecten die de particuliere partij even goed kan ontwikkelen als de overheid, wat in onderhavige procedure het geval is.

Het belangrijkste risico hierbij is dat partijen het niet eens zijn met de beredenering hierachter en een kort geding aanhangig maken of een klacht bij de commissie van aanbestedingsexperts neerleggen. Dit zou dan kunnen gaan om partijen die het aanleg en beheer van de landschapselementen commercieel kunnen faciliteren. Gezien bovenstaande redenering is het risico op (het slagen van) een klacht als hier bedoeld niet erg groot en worden er geen substantiële risico's gelopen.

1.4 Het verdelen in percelen

De aanbestedende dienst heeft de mogelijkheid opdrachten die zij in de markt zet in percelen te verdelen. In dit geval kan bijvoorbeeld per landschapselement in een deelgebied een perceel gevormd worden, bijvoorbeeld:

- Perceel 1 – kikkerpoelen;
- perceel 2 – houtsingels;
- perceel 3 – bomenrij.

Hieronder gaan wij in op wat er wel en niet mag, gezien vanuit de wetgeving, en wat voor- en nadelen zijn.

De percelenregeling is in de Aanbestedingswet opgenomen in artikel 1.5. De regeling houdt in dat opdrachten niet onnodig worden samengevoegd. Wanneer losse opdrachten worden samengevoegd, moet dit worden gemotiveerd in de aanbestedingsdocumenten. Uitgangspunt van de Aanbestedingswet is dat geclusterde opdrachten in principe in percelen verdeeld moeten worden. Het opdelen van opdrachten verhoogt de marktwerking, ook kunnen kleinere ondernemingen inschrijven. Dit houdt in dat, op grond van artikel 1.5 Aanbestedingswet 2012, zal moeten worden gemotiveerd dat de onderhavige opdracht eventueel samengevoegd wordt.

Anderzijds is er het splitsingsverbod uit artikel 2.14 Aanbestedingswet. Het splitsingsverbod houdt in dat: De aanbestedende dienst de voorgenomen overheidsopdracht of prijsvraag of het voorgenomen dynamisch aankoopstelsel of innovatiepartnerschap niet splitst met het oogmerk om zich te onttrekken aan de toepassing van deze wet. Dit houdt kortgezegd in dat niet mag worden gesplitst om onder de Europese aanbestedingsdrempel te blijven. Wanneer de totale aanbesteding in een aanbestedende dienst boven de aanbestedingsdrempel voor diensten komt, maar de opdracht wordt gesplitst, zal moeten worden onderbouwd waarom hiervoor is gekozen. In de onderhavige aanbestedingen zal het onder de drempel blijven in beginsel niet de motivatie zijn om de opdracht te splitsen. De verdeling van de landschapselementen zal dit als uitgangspunt altijd zijn.

De uitgangspunten om tot een goede afweging met betrekking tot het bovenstaande te komen zijn:

- niet splitsen om onder de regelgeving uit te komen;
- soortgelijke producten of diensten mogen niet gesplitst worden;
- producten en diensten die bij elkaar horen (homogene leveringen), zoals de levering van een telefooncentrale - met het onderhoud daarvan, moeten samengenomen worden.

Wanneer wordt gekozen voor het verdelen van de opdracht in percelen kan door de aanbestedende dienst makkelijker worden gestuurd op de invulling van het landschap. Aan elk perceel kan een bepaalde combinatie van gebiedseigen landschapselementen worden toegekend of er kan juist gekozen worden voor één landschapselement per perceel. Een nadeel van het opdelen in percelen is dat grondeigenaren minder ruimte krijgen om hun eigen creativiteit los te laten bij de invulling van het landschap met de landschapselementen. Dit kan zorgen voor een lagere bereidheid om mee te doen aan de aanbesteding. Omdat deze aanbesteding valt of staat bij het inschrijven van grondeigenaren kan worden overwogen om de grondeigenaren zo veel mogelijk vrijheid te bieden. De afweging die moet worden gemaakt aan de hand van deze alinea is de hoeveelheid vrijheid van de grondeigenaren tegenover de zekerheid voor de aanbestedende dienst.

Wanneer de opdracht wordt verdeeld in percelen kan er door de aanbestedende dienst een duidelijke afsplitsing van het totale beschikbare budget worden gemaakt. Zo is het voor grondeigenaren duidelijk welk budget beschikbaar is voor het gebied waar hun landbouwgrond gelegen is. Bijkomstig is dat het risico dat de groenblauwe dooradering op één punt in het gebied van bijvoorbeeld een aanbestedende dienst gefixeerd is, verkleind wordt. Dit omdat het budget van een bepaald gebied gemaximeerd kan worden. Hiervoor is benodigd dat er aan de voorkant goed wordt geïnventariseerd in welke gebieden prioriteit ligt om een impuls te geven aan de groenblauwe dooradering en aan welke streekeigen landschapselementen behoefte is. Het verdelen in percelen kan met zich meebrengen dat niet het hele beschikbare budget aangesproken wordt, dit omdat een bepaald perceel niet helemaal uitgenut zou kunnen worden.

1.5 Gunnen op laagste prijs

Eén van de mogelijkheden om de inschrijvingen te beoordelen is het beoordelen op laagste prijs. Er worden in dit geval geen kwalitatieve aspecten meegenomen in de beoordeling. Er wordt alleen naar prijs gekeken. Hierbij moet rekening gehouden worden met de diverse financiële componenten die samen de inschrijfprijs bepalen. Op deze financiële componenten gaan we hieronder in. Daarnaast werken we de methode uit waarmee gewerkt kan worden om tot een rangorde van de inschrijvers te komen.

Financiële componenten van de inschrijfprijs:

- Aanleg van de landschapselementen;
 - o deze waarde bedraagt maximaal 150% van de bedragen zoals opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten;
- afwaardering van de grond;
 - o deze waarde bedraagt maximaal 150% van de gemiddelde agrarische grondprijs per provincie volgens de gegevens van het Kadaster;
- beheer
 - o deze waarde mag maximaal 150% bedragen van de bedragen zoals opgenomen in de Catalogus Groenblauwe Diensten.

Op het inschrijfbiljet, dat aan de uitvraag wordt toegevoegd, moeten deze componenten worden opgenomen en vervolgens worden ingevuld door de inschrijvende grondeigenaren.

Als de inschrijvingen ontvangen zijn moet de aanbestedende dienst tot een rangorde komen. Dit kan op de volgende wijze.

We gaan hier uit van een aanbesteding of perceel per landschapselement, bijvoorbeeld kikkerpoelen of een houtsingel. De aanbestedende dienst maakt in haar uitvraag bekend wat het maximale aantal is dat er gerealiseerd mag worden en wat het maximale budget is.

Iedere inschrijver geeft vervolgens aan welke hoeveelheid landschapselementen hij wil realiseren tegen welke eenheidsprijs (pxq).

De aanbestedende dienst kan ervoor kiezen om de gevraagde eenheidsprijzen uit te vragen per m² in plaats van per landschapselement. Een kikkerpoel kan, conform bijlage 1, verschillen in grootte tussen 100 en 5.000m². Een inschrijver die een kikkerpoel aanbiedt van 300m² doet dit hoogstwaarschijnlijk tegen een lagere prijs dan een inschrijver die een kikkerpoel aanbiedt van 3.000m².

De inschrijvingen worden geordend op basis van prijs. De inschrijving met de laagste prijs per landschapselement of per m², bijvoorbeeld 1 kikkerpoel of 1 houtsingel, staat bovenaan met daaronder de andere inschrijvingen in volgorde van oplopende eenheidsprijzen.

De inschrijver met de laagste prijs per landschapselement of per m² krijgt het totaal aantal landschapselementen waarvoor deze heeft ingeschreven gegund tegen de aangeboden prijs.

De overige inschrijvers krijgen vervolgens, tot of het maximale aantal of het maximale bedrag bereikt is, in volgorde van de ranking het totaal aantal landschapselementen waarvoor deze heeft ingeschreven gegund tegen de aangeboden prijs.

Het is mogelijk dat de inschrijver(s) die onderaan in de rangorde eindig(t)(en), niet dat aantal landschapselementen toegewezen krijg(t)(en) dat is aangegeven in de inschrijving. Opdrachtgever stelt inschrijver hiervan op de hoogte.

Voorbeeld²

Gebied 1:

- Aanbesteding: maximaal 10 stuks kikkerpoelen inclusief aanleg, beheer en inbreng landbouwgrond.
- Totaal maximaal beschikbaar bedrag voor deze aanbesteding is € 166.362.

Grond-eigenaren	Aantal aangeboden kikkerpoelen	Prijs per kikkerpoel (aanleg, beheer en grond)	Totaalprijs aangeboden kikkerpoelen	Rangorde	Aantal gegunde kikkerpoelen
A	3	€ 16.000	€ 48.000	4	3
B	2	€ 15.500	€ 31.000	3	2
C	1	€ 13.750	€ 13.750	1	1
D	3	€ 14.500	€ 43.500	2	3
E	2	€ 17.000	€ 34.000	5	1
Totaal	11		€ 170.250		10
TOTAALPRIJS GEGUNDE KIKKERPOELEN					€ 153.250

² Naar het rekenvoorbeeld in paragraaf 1.2

In de tabel hierboven is te zien dat in dit voorbeeld 5 grondeigenaren een inschrijving hebben gedaan. In totaal voor 11 kikkerpoelen en een totaalprijs van € 170.250,-. Aan de hand van de beschrijving hierboven is een rangorde aangebracht op basis van de eenheidsprijs per kikkerpoel. De nummers 1 tot en met 4 krijgen allen het aantal kikkerpoelen gegund tegen de aangeboden prijs. De nummer 5 (grondeigenaar E) krijgt slechts 1 kikkerpoel gegund in plaats van de 2 die hij heeft aangeboden. Met deze laatste is het maximum aantal door de aanbestedende dienst gewenste kikkerpoelen behaald en blijft de totale opdrachtwaarde onder het maximaal beschikbare bedrag.

De voordelen van gunnen op laagste prijs zijn:

- Minder administratieve lasten om een aanbieding te maken, dan wanneer ook op kwaliteit gegund wordt;
- eenvoudige beoordeling door de aanbestedende dienst;
- de aanbestedende dienst weet precies wat er gerealiseerd gaat worden, dit blijft altijd binnen het budget en binnen het maximaal aantal gewenste landschapselementen.

De nadelen van gunnen op laagste prijs zijn:

- Er kan geen meerwaarde aangeboden worden op kwalitatief vlak, waardoor mogelijk interessante ideeën vanuit de grondeigenaar niet gewaardeerd kunnen worden;
- minder tot geen ruimte voor creativiteit voor de inschrijver/grondeigenaar;
- geen mogelijkheid tot meerwaarde creëren met landschapselementen die elkaar versterken, zoals een kikkerpoel en een houtsingel die in de buurt van elkaar gerealiseerd worden.

1.6 Gunnen op basis van de beste prijs-kwaliteit verhouding

Het grootste nadeel van gunnen op zowel prijs als kwaliteit is dat het een hele complexe beoordeling wordt, zeker als er besloten wordt niet met percelen te werken. Aangezien één van de uitgangspunten is dat de werkwijze niet te complex moet zijn, is het ons advies om vooralsnog niet voor gunnen op beste prijs-kwaliteit verhouding te kiezen, vandaar dat we deze optie niet verder hebben uitgewerkt. De keuze hiervoor is echter, met de juiste argumentatie, wel te maken.

1.7 Ondersteuning voor de grondeigenaar / inschrijver

Een grondeigenaar is mogelijk niet gewend aan, of bekend met, het inschrijven op een (Europese) aanbesteding. Het is daarom aan te bevelen hen hierin te ondersteunen, te ontzorgen. Hieronder worden enkele suggesties gedaan over hoe hier vorm aan gegeven kan worden in de vorm van een stappenplan voor het hele proces.

1. Interne afstemming

Allereerst is interne afstemming bij de aanbestedende dienst noodzakelijk met de mensen die op een manier betrokken zijn bij de uitvraag, zoals inkoop, vergunningverlening en financiën. Wat moet hier bijvoorbeeld gebeuren?

- Onderzoeken van de haalbaarheid voor aan te vragen (omgevings)vergunningen;
- onderzoeken van het risico op uit te voeren archeologisch onderzoek;
- opstellen van een uitvraag voor de markt;
 - o inschrijvingsleidraad;
 - o overzicht van de kwalitatieve aspecten en minimumeisen welke van toepassing zijn op deze uitvraag;
 - o inschrijfbiljet (bedragen zonder btw, btw-bedrag en bedragen inclusief btw);

- concept Kwalitatieve Verplichting;
- <naar wens aan te vullen door de aanbestedende dienst>.

2. Informatiebijeenkomst

Voor de publicatie is het advies een informatiebijeenkomst te organiseren voor alle grondeigenaren in het pilot-/deelgebied. Tijdens deze bijeenkomst worden de grondeigenaren geïnformeerd over de het doel van de aanbesteding en de werkwijze. Er kunnen vragen gesteld worden door de grondeigenaren. Daarnaast wordt duidelijk gemaakt welke ondersteuning wordt geboden aan de grondeigenaren tijdens deze aanbesteding. Ook kan tijdens deze bijeenkomst besproken worden op welke wijze de inschrijvingen ingediend moeten gaan worden. Wat is gewenst voor de aanbestedende dienst en wat is mogelijk voor grondeigenaren?

3. Publicatie

Een Europese aanbesteding moet gepubliceerd worden op zowel TenderNed (dit mag via een ander aanbestedingsplatform) als op Tenders Electronic Daily (TED), het Europese aanbestedingsplatform.

Door deze werkwijze kunnen alle marktpartijen kennis nemen van deze aanbesteding.

In het geval van de groenblauwe dooradering en de door de aanbestedende dienst vastgestelde deelgebieden wordt de situatie gecreëerd dat alleen de grondeigenaren in dat gebied kunnen inschrijven. De juridische risico's hiervan zijn reeds beschreven in paragraaf 1.4.

4. Keukentafelgesprekken

De veldcoördinator van Brabants Landschap gaat vervolgens alle grondeigenaren in het deelgebied bezoeken om hen te ondersteunen. Deze gaat mee nadenken over het plan voor de realisatie van de landschapselementen en informeert de grondeigenaar over zaken zoals de normbedragen, zoals deze ook in paragraaf 1.2 benoemd zijn.

In het kader van onafhankelijkheid bemoeit de veldcoördinator zich uitdrukkelijk niet met de door de grondeigenaar in te dienen prijs. Het is belangrijk de veldcoördinator goed te instrueren over wat hij/zij wel en niet mag.

5. Indienen inschrijving

De aanbestedende dienst maakt bekend, eventueel na dit besproken te hebben in informatiebijeenkomst op welke wijze de inschrijvingen ingediend moeten worden. Zorg in ieder geval voor een gelijk speelveld door alle grondeigenaren voor hetzelfde uiterste tijdstip de inschrijving in te laten dienen. Belangrijk hierbij is ook dat inschrijvingen na de deadline niet meer aangepast/aangevuld kunnen worden. Het is dus niet mogelijk om de grondeigenaren op deze manier tegemoet te komen.

Het lijkt, op grond van artikel 2.52a Aanbestedingswet, niet mogelijk te zijn om een aanbesteding niet-digitaal uit te laten voeren: "informatie-uitwisseling tussen een aanbestedende dienst en een ondernemer vindt plaats met behulp van elektronische middelen". De in dit artikel genoemde afwijkingsgronden zijn niet van toepassing op de onderhavige opdracht.

De inschrijving bestaat minimaal uit:

- Het inschrijfbiljet met de bedragen waarvoor de inschrijver de werkzaamheden wil uitvoeren;
- een kadastrale kaart waarop de inschrijver aangeeft op welke locatie hij de landschapselementen wil realiseren;
- een UEA (eigen verklaring). Deze is verplicht wanneer door de aanbestedende dienst uitsluitingsgronden of geschiktheidseisen worden gesteld. Dit wordt verplicht gesteld in artikel 1.19 Aanbestedingswet;

De aanbestedende dienst kan hier nog andere documenten aan toevoegen die zij graag wil ontvangen van de inschrijver.

- Indien de inschrijving via een aanbestedingsplatform ingediend moet worden, dan is ons advies om onafhankelijke ondersteuning aan te bieden bijvoorbeeld in de vorm van een ondersteuningsloket bij de aanbestedende dienst.
- Indien een UEA gevraagd wordt van de grondeigenaren, dan is ons advies om hiervoor onafhankelijke ondersteuning aan te bieden aan de grondeigenaren.
- Belangrijk aandachtspunt voor de aanbestedende dienst hierbij is dat wanneer een inschrijving via TenderNed verwacht wordt van de grondeigenaren, de grondeigenaren hiervoor eHerkenning nodig hebben. Dit is niet het geval bij andere aanbestedingsplatforms.
- Ook moet er gecontroleerd worden door de aanbestedende dienst of het mogelijk is als grondeigenaar om je te registreren op het gebruikte aanbestedingsplatform als je geen KvK-registratie hebt. Bij Source-to-Contract van Mercell is dit bijvoorbeeld wel mogelijk.

6. Beoordeling

Nadat de inschrijvingen ontvangen zijn vindt de beoordeling door de aanbestedende dienst plaats, zoals eerder in deze notitie beschreven (op laagste prijs of eventueel op basis van de beste prijs-kwaliteitverhouding).

7. Aangaan overeenkomst met een Kwalitatieve Verplichting

Tenslotte wordt een overeenkomst met een KV aangegaan tussen de aanbestedende dienst en de grondeigenaar.

1.8 Overeenkomst en een Kwalitatieve Verplichting

Met de grondeigenaren die de realisatie van landschapselementen gegund krijgen, sluit de aanbestedende dienst een overeenkomst en een KV. Met deze KV beoogt de aanbestedende dienst de duurzame instandhouding van de gerealiseerde landschapselementen te borgen. Op het niet nakomen van de verplichtingen komt een sanctie te staan en in het uiterste geval leiden tot de ontbinding van de KV.

De KV wordt gesloten na definitieve gunning en na aanleg van de landschapselementen. De KV heeft een eeuwigdurend karakter. Deze wordt vastgelegd in een notariële akte en ingeschreven in de openbare registers. De aanbestedende dienst neemt het initiatief hiertoe.

Een ontbindende voorwaarde die in de KV opgenomen moet worden is die voor het geval er geen vergunningen worden afgegeven voor het realiseren van de landschapselementen. Zo is het ook van belang om een ontbindende voorwaarde op te nemen als de landschapselementen niet gerealiseerd kunnen worden door de uitkomst van archeologische onderzoek.

Wanneer er voor de aanbestedende dienst sprake is van inkomende geldstromen om dit project te financieren, dan is het verstandig in de KV op te nemen dat wanneer deze inkomende geldstromen stoppen, de KV van rechtswege kan eindigen.

Het advies is om de ontbindende voorwaarden op te nemen, zoals hierboven beschreven. Dit is natuurlijk vatbaar voor beleidsvrijheid en kan indien gewenst per aanbesteding worden aangepast.

De overeenkomst heeft een looptijd gedurende de aanleg van de landschapselementen en de beheerperiode van 30 jaar.

Het is aan te bevelen de (landelijke) ontwikkelingen rondom het langjarig beheer van het landschap te volgen en hier, indien nodig, iets over op te nemen in de inschrijvingsleidraad en de overeenkomst. Als de verwachting is dat er gedurende de looptijd van de overeenkomst wezenlijke zaken gaan wijzigen, waar de aanbestedende dienst op in wil spelen, dan is het aan te bevelen een herzieningsclausule (artikel 2.163c Aanbestedingswet) op te nemen in de overeenkomst.

1.9 Wijze van factureren

Van belang hierbij is het verschil tussen een grondeigenaar die ondernemer is en een particuliere grondeigenaar. Aan de grondeigenaar die ook ondernemer is wordt het nettobedrag (exclusief btw) vergoed, omdat de btw kan verhalen bij de Belastingdienst. Aan de particuliere grondeigenaar wordt het bedrag inclusief btw vergoed.

Aan de grondeigenaar waar een KV mee afgesloten wordt, wordt door de aanbestedende dienst het afgesproken bedrag betaald voor zowel de aanleg als het beheer voor 30 jaar en de inbreng van de landbouwgrond. De grondeigenaar stuurt hiervoor facturen naar de aanbestedende dienst.

Er zijn grofweg 2 opties om hier mee om te gaan. Op iedere optie zijn ook nog varianten te bedenken, waaronder het moment of de momenten waarop de aanleg en inbreng van de landbouwgrond gefactureerd mag worden door de grondeigenaar. Ons advies is te kiezen voor 50/50, dit omdat de grondeigenaar een vrij groot bedrag moet voorfinancieren. De gekozen wijze van factureren wordt vastgelegd in de KV.

- A. Uitbetaling van het volledige bedrag voor zowel aanleg als beheer voor 30 jaar en inbreng van de landbouwgrond aan het begin, bijvoorbeeld voor de start van de realisatie.
- B. Uitbetaling van het bedrag voor de aanleg en inbreng van de landbouwgrond 50% voor start van de realisatie en 50% na oplevering realisatie. Daarna wordt ieder jaar of een periode van 6 jaar een bedrag betaald voor het jaarlijkse beheer.

Beide mogelijkheden hebben enkele voor- en nadelen, die we hieronder inzichtelijk maken.

Optie A

Voordelen

- Eenmalig handelingen uitvoeren voor het uitbetalen van het volledige bedrag.
- De grondeigenaar heeft de vrijheid om de gelden naar eigen inzicht te besteden aan het beheer en onderhoud.

Nadelen

- Het grootste nadeel van deze optie is dat er geen controle is of het geld wordt gebruikt waar het voor bedoeld is.
 - o De grondeigenaar kan het volledige bedrag in een paar jaar uitgeven, waardoor er na die periode geen geld meer is voor het beheer.
 - o Dit is ook een risico als de grond verkocht wordt, de KV gaat over naar de nieuwe grondeigenaar en de resterende, bijbehorende gelden zouden dan ook naar de nieuwe grondeigenaar moeten gaan.
- Het nadeel voor de aanbestedende dienst is dat het rentevoordeel over deze gelden naar de grondeigenaar gaan.
- Als de grondeigenaar failliet gaat, dan zijn de gelden (hoogstwaarschijnlijk) weg.

Optie B

Voordelen

- Er is meer controle op de besteding van de gelden gedurende de volledige looptijd van de KV.
- Meer controle/monitoring op beheer.
- Meer incentive voor grondeigenaren om het beheer goed vorm te geven.

Nadelen

- Jaarlijks handelingen uitvoeren voor de uitbetaling van de gelden.
- Langere reservering/oormerking van gelden.
- Over de gehele looptijd hogere prijzen door (mogelijke) indexering van het beheer.

Het is belangrijk bij dit aspect om als aanbestedende dienst te bepalen welke vorm van uitbetaling van de gelden de voorkeur heeft. Waarbij ons advies is om de wensen van de grondeigenaren, waar de KV mee wordt gesloten, niet uit het oog te verliezen.

1.10 Indexering

Het is redelijk richting de grondeigenaar de door de grondeigenaar ingediende prijzen bij de aanbesteding te indexeren gedurende de looptijd van de overeenkomst. Indexering is niet van toepassing op de aanleg, maar wel de beheerwerkzaamheden.

Aanbevelingen

Neem bij het maken van de keuzes nadrukkelijk als uitgangspunt mee dat de aanpak niet te complex mag zijn. De meeste aanbevelingen die hieronder staan, komen voort uit dit uitgangspunt. Hierbij wordt benadrukt dat dit niet de enige opties zijn, maar de opties die het beste aansluiten bij het genoemde uitgangspunt.

- Kies, gezien de overwegingen in de eerste paragraaf, de meest gangbare optie, de overheidsopdracht.
- Bekijk per aanbesteding of er sprake is van een werk, dienst of levering om vast te stellen of er sprake is van een Europese aanbesteding.
- Maak gebruik van best practices binnen dit programma en de beschreven (juridische) risico's om een afweging over de haalbaarheid van het plan te maken.
- Verdeel de uitvraag in een aanbesteding of percelen per landschapselement, combineer dus niet meerdere landschapselementen in één aanbesteding of perceel. Dit om te voorkomen dat er ingewikkelde vergelijkingen moeten worden gemaakt tussen de verschillende landschapselementen.
- Gun de aanbesteding op laagste prijs.
- Zorg voor voldoende onafhankelijke ondersteuning voor de grondeigenaar, dit vergroot het aantal inschrijvers op de aanbesteding.
- Doe als organisatie voor publicatie reeds onderzoek naar de haalbaarheid van vergunningen en de noodzaak van archeologisch onderzoek.
- Maak de keuze voor betaling van de bedragen voor het beheer per jaar.
- Sluit een overeenkomst en een KV met iedere grondeigenaar die landschapselementen gaat realiseren op eigen grond.

Bijlage 1: Beheerpakketten voor aanbesteding

Beheerpakketten voor aanbesteding aanleg en beheer groenblauwe dooradering

Carlo Braat
November 2024

Inhoud

Aanleiding.....	17
Activiteiten opdracht.....	18
Definities.....	19
L1: Hakhoutsingel	20
L2: Elzensingel	22
L3: Bossingel	24
L4: Hakhoutbosje	26
L5: Griendje	28
L7: Knip- of scheerheg	32
L8: Bomenrij.....	34
L9: Knotbomenrij	36
L11: Struweelrand.....	38
L12: Poel en klein historisch water	40
L13: Natuurvriendelijke oever	42
L15a: Waterbergingsvoorziening natte laagte.....	44
L15b: Waterbergingsvoorziening ondiepe plas	46
L15c: Waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel	48
G2: Botanische hooilandrand	50
G3: Wilde bijenrand op grasland	52
W1: Wandelpad over boerenland	53
Lijst inheemse soorten.....	55
Zaadmengsels	56

Aanleiding

Het Coördinatiepunt Landschapsbeheer van het Brabants Landschap heeft in 2023 een bijdrage ontvangen van het Ministerie van LNV om (financieel) instrumentarium te ontwikkelen dat in Nederland ingezet kan worden om de realisatie van 10% groenblauwe dooradering zoals opgenomen in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) een impuls te geven.

Op dit moment wordt de aanleg en/of het beheer van groenblauwe dooradering door agrariërs en particuliere grondeigenaren voornamelijk gestimuleerd via subsidieregelingen die 'staatssteunproof' moeten zijn. In de praktijk betekent dit dat de vergoeding niet meer mag zijn dan de werkelijke kosten conform de Catalogus Groenblauwe Diensten. Deze vergoeding is volgens velen te laag en niet marktconform.

Met aanbesteding bestaat de mogelijkheid om marktpartijen, in deze grondeigenaren, de mogelijkheid te bieden om met een marktconforme prijs te komen. Omdat de wens voor meer groenblauwe dooradering een wens is van overheden is aanbesteding een optie, al zijn hier nog nauwelijks ervaringen mee opgedaan in Nederland m.b.t. de aanleg van groenblauwe dooradering in agrarische gebieden. Een aanbestedende dienst, b.v. in de vorm van een gemeente of waterschap, is de partij die een opdracht in de markt zet en marktpartijen uitnodigt om zich in te schrijven. De opdracht is datgene dat wordt aanbesteed, en bestaat uit werkzaamheden, onderhoud of een geheel nieuw project.

In samenwerking met BIZOB, partner voor inkoop en contractmanagement voor gemeenten en publieke organisaties in Oost-Brabant, verkent het Coördinatiepunt Landschapsbeheer de mogelijkheden voor aanbesteding van de realisatie van nieuwe groenblauwe dooradering. Een onderdeel hiervan is een beschrijving van landschapselementen die gebruikt kunnen worden voor het formuleren van een opdracht.

Deze notitie start met het beschrijven van de activiteiten die onderdeel van de opdracht moeten zijn en daarna zijn verschillende landschapselementen beschreven die onderdeel kunnen zijn van een opdracht.

Activiteiten opdracht

De kern is dat marktpartijen, in deze agrariërs en particuliere grondeigenaren, op hun eigen grond nieuwe groenblauwe dooradering gaan realiseren en na realisatie ook eigenaar blijven van de grond en het gerealiseerde landschapselement gaan beheren. De duurzame instandhouding moet goed geborgd zijn, ook bij eventuele verkoop.

De volgende activiteiten zijn onderdeel van de opdracht:

- Inzet grond t.b.v. landschapselement/wandelpad: vergoeding voor afwaardering grond bij definitieve omzetting landbouwgrond in landschapselement/wandelpad.
- Aanleg landschapselement/wandelpad
- Beheer landschapselement/wandelpad

Definities

Vrij liggend: als 75% of meer van de randlengte van het element grenst aan bouw- of grasland of er een afstand tussen elementen is van tenminste 5 meter.

Cyclisch beheer: Beheer dat volgens een bepaalde regelmaat uitgevoerd moet worden om de verschijningsvorm van het landschapselement in stand te houden. Tot cyclisch beheer behoren ondermeer: het knotten van knotbomen, het afzetten van een hout-/elzensingel, het opschonen van een poel.

Maaiveld: is bovenkant van niet afgegraven bodem

Natte oppervlakte: oppervlakte van zichtbaar water

L1: Hakhoutsingel

Afbakening

- Een houtwal of houtsingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement, al dan niet groeiend op een aarden wal, met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en/of struiken.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en natuurlijke waarde door het element als hakhout te beheren en het periodiek afzetten van het element (cyclisch beheer). De cyclus varieert tussen de 10 en 25 jaar.
- Een houtwal of houtsingel is minimaal 2,5 meter en maximaal 20 meter breed en minimaal 25 meter lang.
- Elzensingels bestaande uit een enkele rij horen niet tot dit beheertype, maar tot het beheertype Elzensingel.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Ten minste 75% van de oppervlakte van het element wordt als hakhout beheerd. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 14 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in het element.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het houtgewas bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden hakhoutsingel

L2: Elzensingel

Afbakening

- Een elzensingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten éénrijig landschapselement dat grotendeels bestaat uit zwarte els.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en natuurlijke waarde. Dit wordt bereikt door het element als hakhout te beheren en het periodiek af te zetten (cyclisch beheer). De cyclus varieert tussen de 6 en 21 jaar.
- Een elzensingel is minimaal 25 meter lang en maximaal 3 meter breed.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen die geschoren worden, horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Minimaal 100 stuks planten per 100 meter elzensingel aanplanten.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Tenminste 75% van de lengte van het element wordt als hakhout beheerd. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 15 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het houtgewas bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden elzensingel

L3: Bossingel

Afbakening

- Een bossingel is een vrij liggend lijnvormig en aaneengesloten landschapselement met een opgaande begroeiing van inheemse bomen en struiken.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van natuurlijke waarde en boskwaliteit.
- Een bossingel is minimaal 25 meter lang en heeft een breedte van minimaal 5 en maximaal 20 meter.

Inrichtingseisen bij aanleg bossingel

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Overhangende takken kunnen gedurende het gehele jaar worden teruggesnoeid.
- Het element wordt voor maximaal 80% beheerd als bos met opgaande bomen.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden.

Beelden bossingel

L4: Hakhoutbosje

Afbakening

- Een hakhoutbos(je) is een vrij liggend vlakvormig landschapselement met inheemse bomen en/of struiken dat als hakhout wordt beheerd door periodiek afzetten van het element (cyclisch beheer).
- Een hakhoutbosje is minimaal 100 m² en maximaal 5.000 m² groot.
- Doel van het beheer van het element is het behoud van de traditionele hakhoutcultuur en ecologische waarde. Bij een hakhoutbosje met overwegend langzaam groeiende soorten wordt dit gedaan door om de 15 tot 25 jaar het element af te zetten (cyclisch beheer). Bij een hakhoutbosje met overwegend snelgroeiende soorten wordt dit gedaan door om de 10 tot 20 jaar het element af te zetten (cyclisch beheer).
- Met langzaam groeiende soorten wordt bedoeld dat de zomereik dominant is.
- Met snelgroeiende soorten wordt bedoeld dat zwarte els en/of gewone es dominant zijn.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3-jarig inheems bosplantsoen.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 meter en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Minimaal 80% van het bosje wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in de periode tussen 1 november en 15 maart.
- De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden).
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, Japanse duizendknoop, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.

Beelden hakhoutbosje

L5: Griendje

Afbakening

- Een griendje is een vrij liggend vlakvormig landschapselement met inheemse wilgensoorten.
- Het doel van het beheer van het element is het behoud en de instandhouding van de karakteristieke uitstraling en de ecologische waarde. Dit wordt bereikt door het element periodiek af te zetten. De cyclus varieert tussen de 3 en 5 jaar.
- Het griendje is minimaal 100 m² en maximaal 5.000 m² groot. Grienden die machinaal gemaaid worden behoren niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2-3 jarige onbewortelde wilgenstek.
- Plantverband van minimaal 1,25 m x 1,25 meter of 1,50 m x 1,00 en maximaal 2,00 m x 2,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Het element bestaat uit inheemse wilgensoorten en wordt geheel als hakhout beheerd en afgezet in een cyclus van tenminste éénmaal per 5 jaar en maximaal éénmaal per 3 jaar.
- Snoeiwerkzaamheden worden uitgevoerd in de periode tussen 1 november en 14 maart; takken die over aangrenzende percelen hangen mogen het hele jaar worden teruggesnoeid.
- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de stoven die opnieuw uit moeten lopen niet schaadt.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig.
- Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden.

Beelden vriendje

L6: Struweelhaag

Afbakening

- Een struweelhaag is een vrij liggend lijnvormig landschapselement van ca. 3 meter breed met een aaneengesloten opgaande begroeiing van inheemse, overwegend doornachtige, struiken.
- Een struweelhaag is minimaal 25 meter lang.
- Hagen die minimaal eenmaal per 3 jaar worden gesnoeid horen tot het beheertype Knip- of scheerheg.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant met 2- en/of 3 jarig bosplantsoen, waarvan 50% bestaat uit doorndragende struiken, uitgezonderd meidoorn in bufferzones bacterievuur.
- Het betreft een één- of tweerijig element.
- Plantafstand in de rij bij 1 rij minimaal 0,25 meter en maximaal 0,40 meter en bij twee rijen plantafstand in de rij minimaal 0,50 m en maximaal 1,00 meter en afstand tussen rijen minimaal 0,50 m en maximaal 1,00 meter.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Snoeiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Overhangende takken aan de zijanten mogen maximaal 1 maal per 3 jaar worden teruggesnoeid.
- Na het snoeien heeft de haag een hoogte van tenminste 1,00 meter en een breedte van tenminste 0,8 meter;
- Na het vlechten heeft de haag een hoogte van tenminste 1,00 meter en een breedte van tenminste 0,5 meter
- Het snoeien kan gecombineerd worden met het vlechten van de haag.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- Ongewenste houtsoorten, zoals Amerikaanse vogelkers, Amerikaanse eik, robinia en ratelpopulier mogen mechanisch (uitgraven, afzagen, uitfrezen) worden bestreden
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden struweelhaag

L7: Knip- of scheerheg

Afbakening

- Een knip- of scheerheg is een vrij liggend lijnvormig landschapselement, met een aaneengesloten begroeiing van inheemse bomen en/of struiken, dat wordt geknipt of geschoren.
- Een knip- of scheerheg is minimaal 25 meter lang, 0,8 meter breed en maximaal 3 meter hoog.
- Indien een beheereenheid wordt doorsneden door een doorgang met een breedte van maximaal 5 meter kunnen de beheereenheden als één beheereenheid worden aangevraagd.
- Windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant 2- en/of 3 jarig inheems bosplantsoen
- Het betreft een éénrijig of tweerijig element.
- Plantafstand: 4 stuks per meter
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Knip- en/of scheerwerkzaamheden worden alleen verricht in de periode tussen 15 juli en 15 maart.
- De beheereenheid wordt in een cyclus van minimaal eenmaal per 3 jaar en maximaal eenmaal per jaar gesnoeid (geknipt/geschoren.) Na het knippen of scheren heeft de heg een minimale hoogte van 0,8 meter.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van Japanse duizendknoop.
- De stammen van het element mogen niet worden beschadigd door vee.

Beelden knip- of scheerheg

L8: Bomenrij

Afbakening

- Een bomenrij is een vrij liggend landschapselement van inheemse loofbomen.
- Bedoeld worden bomen in rij staande op of langs landbouwgrond. Lanen behoren ook tot dit beheertype.
- De bomenrij is minimaal 50 meter lang en bestaat uit minimaal 8 en maximaal 20 bomen per 100 meter die voor subsidie in aanmerking komen.
- Vlakvormige boomweides, knotbomen en windsingels om boomgaarden en kwekerijen horen niet tot dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant van inheemse laanbomen, minimaal maat 10-12.
- Plantafstand in de rij minimaal 8 meter en maximaal 12,5 meter.
- Plantafstand in de rij minimaal 8 meter en bij dubbele rijen minimaal 6 meter tussen de rijen.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- De bomen worden periodiek gesnoeid. Na het snoeien beslaat de kroon minimaal 50% van de lengte van de boom.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Een raster ter bescherming mag niet aan het element bevestigd worden. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden bomenrij

L9: Knotbomenrij

Afbakening

- Een knotboom is een inheemse loofboom, waarvan de stam periodiek op een hoogte van minimaal 1,5 meter boven maaiveld wordt afgezet (geknot).
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke eigenschap van het element. Ten behoeve daarvan worden de knotboom cyclisch geknot.
- De knotcyclus varieert tussen de 3 en 5 jaar voor wilg en populier en 7-15 jaar voor eik, es, els, haagbeuk, veldesdoorn en berk.
- Vlakvormige elementen met knotbomen, behoudens kleine groepen, horen niet tot dit beheertype maar kunnen mogelijk gerangschikt worden onder het beheertype Hakhoutbosje of Griendje mits voldaan wordt aan de eisen van deze beheertypen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Aanplant inheemse soorten die als knotboom beheerd kunnen worden (schietwilg, gewone es, zwarte els, populier, haagbeuk, veldesdoorn, inlandse eik en berk).
- Plantafstand in de rij minimaal 5 en maximaal 12,5 meter.
- Voor wilg kan een 3-jarige onbewortelde stek met een lengte van ca. 2,5 meter gebruikt worden.
- Andere soorten worden geplant als laanbomen met maat 10-12 of dikker.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweid wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Knotwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 november en 14 maart; veldesdoorn en berk alleen tussen 1 november en 1 december.
- De stam van een knotboom wordt minimaal op een hoogte van 1,5 meter boven maaiveld afgezet (geknot).
- Het element mag niet worden beschadigd door vee.

Beelden knotbomenrij

L11: Struweelrand

Afbakening

- Een struweelrand is een aaneengesloten rand met een mozaïek van struweel (bramen en/of andere inheemse bomen of struiken) en een kruidachtige begroeiing van inheemse grassen..
- Het doel van het beheer van het element is het behoud van de karakteristieke uitstraling en ecologische waarde. Dit wordt bereikt door onderhoud te plegen zoals het maaien, snoeien, uitdunnen en kappen van bomen.
- Maximaal 50% van de oppervlakte van de rand wordt ingenomen door inheemse bomen en/of struiken.
- De struweelrand kan langs een bosrand of een landschapselement liggen, maar ook vrij in het veld, bijvoorbeeld langs een perceelsrand.
- De rand is minimaal 25 meter lang en maximaal 12 meter breed.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Rand wordt ingezaaid met inheems kruidenmengsel en 20-50%% van de oppervlakte wordt beplant met inheemse struiken.
- Plaatsen raster op minimaal op 1 meter uit de voet van de buitenste rij indien aangrenzend(e) perce(e)l(en) beweide wordt/worden.

Beheervoorschriften

- Snoeihout mag op stapels of rillen in het element verwerkt worden voor zover het de ondergroei en/of de stoven niet schaadt
- Het gedeelte met kruiden wordt maximaal eenmaal per 2 jaar gemaaid tussen 15 juli en 14 maart van het volgende jaar. Bij iedere maaibeurt wordt 50% van het gedeelte met kruiden niet gemaaid. Het afzetten van struweel wordt alleen verricht in de periode tussen 1 november en 14 maart.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.
- Sloopmaaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element.
- Het element mag niet worden beschadigd door vee. Als er geen vee in het aangrenzende perceel loopt, is een raster niet nodig

Beelden struweelrand

L12: Poel en klein historisch water

Afbakening

- Zowel een poel als een klein historisch water is doorgaans een geïsoleerd stilstaand water dat gevoed wordt door grond- en/of regenwater.
- Alleen een poel groter dan 200 m² mag in verbinding staan met sloten of greppels wanneer sprake is van een natuurlijke eenheid die vrij afwatert en 'geen afwatering' een risico voor omgeving kan veroorzaken.
- Het element heeft een oppervlakte van minimaal 100 en maximaal 5000 m².
- Vijvers die een onderdeel zijn van een park- of tuinaanleg en sloten vallen niet onder dit beheertype.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Oppervlakte van een nieuwe poel gemeten vanaf insteek talud met maaiveld is maximaal 500 m². Oppervlakte inclusief landbiotoop is maximaal 700 m². Diepte poel maximaal 1,70 meter.
- Taluds minimaal 1:3.
- De laagste grondwaterstand van de locatie waar de poel wordt aangelegd is niet dieper dan 1,30 m onder het maaiveld.
- Landbiotoop rond poel en droog gedeelte van de oevers mag ingezaaid worden met mengsel met inheemse kruiden of voorzien van kruidenrijk hooi/maaisel.
- Voor poelen ('basisbiotoop') die aangelegd worden t.b.v. de boomkikker geldt maximaal 2000 m², een diepte van maximaal 1,5 meter en taludverhoudingen van 1:8 tot 1: 10.
- Plaatsen veeraster op minimaal op 1 meter uit de insteek van de poel indien perceel waarin poel is gelegen beweid wordt.

Beheervoorschriften

- Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de poel bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. De waterdiepte van de diepste delen van de poel is minimaal 0,5 m in de periode tussen 1 oktober en 1 april.
- Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november.
- Maximaal 20% van de oeverlengte bestaat uit opslag van bomen of struiken. Het teveel aan opslag wordt verwijderd.
- Vertrapping van de oevers bij het gebruik van het element als veedrinkpoel wordt voorkomen. Bij het gebruik als veedrinkpoel is minimaal de helft van de oeverlengte uitgerasterd. Indien beweiding door schapen plaats vindt hoeft de poel niet uit gerasterd te worden.
- Er mogen geen gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen in het element gebruikt worden.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan
- Er mogen geen vissen worden uitgezet of gekweekt.
- Er mogen geen gedomesticeerde watervogels in de poel worden gehouden.
- Er mogen geen uitheemse waterplanten in de poel worden aangeplant.
- De poel wordt niet gebruikt voor hemelwateropvang van daken en erven.
- Maaisel of bagger mag niet verwerkt worden in het element.
- Er vindt geen wateronttrekking plaats, behalve ten behoeve van het drinken van vee op aangrenzende percelen.

Beelden poel

L13: Natuurvriendelijke oever

Afbakening

- Een natuurvriendelijke oever is een aaneengesloten oever langs een bestaande watervoerende waterloop, in de vorm van een drasberm, plasberm of flauw talud (minimaal 1:3), met een begroeiing van inheemse kruidachtige planten. De oeverbegroeiing kan overwegend uit riet bestaan (rietoever) of uit diverse grassen en kruiden (graskruidenoever).
- De oever heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van tenminste 3 meter en maximaal 10 meter

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een natuurvriendelijke oever wordt aangelegd in de vorm van een drasberm, plasberm of een flauw talud
- Bij peilgestuurde gebieden wordt de plasberm ontgraven tot 50 cm onder en tot 10 cm boven het zomerpeil en een drasberm wordt ontgraven tot 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij afwezigheid van een plas-dras oever is een flauw talud minimaal 1:3 of flauwer. Het talud wordt ontgraven vanaf de slootbodem tot het maaiveld
- Bij vrij afwaterende gebieden: ligt de bodem van de oever boven de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Plaatsen veeraster op minimaal op 1 meter uit de insteek van de oever indien perceel beweid wordt.

Beheervoorschriften

- De beheereenheid wordt in een cyclus van minimaal éénmaal per 2 jaar of en maximaal éénmaal per jaar gemaaid. Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart en worden gefaseerd uitgevoerd.
- Maximaal 20% van de oppervlakte van het element bestaat uit struweel. Teveel aan struweel wordt verwijderd.
- De beheereenheid wordt niet beweid.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Er mogen geen wijzigingen aangebracht worden in het profiel van de natuurvriendelijke oever

Beelden natuurvriendelijke oever

L15a: Waterbergingsvoorziening natte laagte

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een laagte met een kruidachtige begroeiing die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.

Beheervoorschriften

- De beheereenheid wordt éénmaal per jaar gemaaid of extensief beweid met maximaal 2gve per hectare
- Bij een maaibeheer worden maaierwerkzaamheden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart. Het maaisel wordt afgevoerd.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfvuil wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Beelden waterbergingsvoorziening natte laagte

L15b: Waterbergingsvoorziening ondiepe plas

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een ondiepe plas die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.

Beheervoorschriften

- Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de plas bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november. Maximaal 20% van de oppervlakte van de oevers bestaat uit opslag van bomen of struiken. Oevers worden jaarlijks gemaaid.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfvuil wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Beelden waterbergingsvoorziening ondiepe plas

L15c: Waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel

Afbakening

- Een waterbergingsvoorziening is een laagte met broekbos die ten tijde van hoge waterstanden extra water kan bergen.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Een waterbergingsvoorziening wordt aangelegd in de vorm van een natte laagte die na enige tijd droogvalt of een ondiepe plas met permanent water.
- Eisen voor peilgestuurde gebieden: Bij een natte laagte of broekbos ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening van 10 cm onder tot 10 cm boven het zomerpeil. Bij een ondiepe plas ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening tot 100 cm onder het zomerpeil.
- Eisen voor vrij afwaterende gebieden: Bij een natte laagte of broekbos in vrij afwaterende gebieden ligt de bodem van de waterbergingsvoorziening op minimaal 50 cm onder maaiveldhoogte en niet onder de GHG (gemiddeld hoogste grondwaterpeil).
- Om waterbergingsmogelijkheden te maximaliseren kunnen kunstwerken (stuw, knijpduiker) toegepast worden. Een kunstwerk is noodzakelijk als afwatering plaatsvindt naar een sloot of waterloop.
- Broekbos niet aanplanten maar laten ontstaan door natuurlijke opslag van inheemse bomen en struiken.

Beheervoorschriften

- De beheereenheid wordt niet beweid.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Lozen van “niet organische stoffen” en ander ‘afval’ is ook niet toegestaan.
- Toepassen van meststoffen is niet toegestaan.
- Infiltratie van water via pijpleiding(en) naar grondwater is niet toegestaan.
- De beheereenheid wordt niet beschadigd door werkzaamheden op aangrenzende gronden.
- Zwerfvuil wordt ten minste één keer per jaar verwijderd.

Specifieke pakketten

- Waterbergingsvoorziening- Natte laagte : De beheereenheid wordt éénmaal per jaar gemaaid. Maaiwerkzaamheden worden verricht in de periode tussen 1 oktober en 1 maart. Het maaisel wordt afgevoerd.
- Waterbergingsvoorziening- Ondiepe plas : Minimaal de helft van het natte oppervlakte van de plas bestaat in de periode 15 maart tot 15 juni uit open water. Een incidentele droogval is toegestaan in de periode 15 juni tot 15 november. Maximaal 20% van de oppervlakte van de oevers bestaat uit opslag van bomen of struiken. Oevers worden jaarlijks gemaaid.
- Waterbergingsvoorziening- Broekbos/Wilgenstruweel : Minimaal 80% van het broekbos/wilgenstruweel wordt als hakhout beheerd en periodiek afgezet in de periode tussen 1 november en 15 maart. De gemiddelde diameter van het hakhout, behoudens de eventuele overstaanders, is maximaal 15 cm op 1 m boven de hakhoutstoof (beheereenheden met grotere dikte dienen afgezet te worden). Snoeihout moet afgevoerd worden uit de beheereenheid. Element wordt in contractperiode afgezet.

Beelden waterbergingsvoorziening broekbos/wilgenstruweel

G2: Botanische hooilandrand

Afbakening

- Een botanische hooilandrand is een rand op blijvend grasland die gehooid wordt en niet wordt bemest en waar minimaal 8 indicatorsoorten in voorkomen in het groeiseizoen.
- Een botanische hooilandrand heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van minimaal 3 en maximaal 12 meter.
- De rand ligt over de gehele lengte langs een landschapselement (L-pakket) en heeft een permanent karakter.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Indien in de rand 8 indicatorsoorten aanwezig zijn kan vanuit deze uitgangssituatie het beheer gestart worden.
- Indien er geen 8 indicatorsoorten in de rand voorkomen wordt de rand eenmalig ingezaaid met een hieronder voorgeschreven zaadmengsel en zaaidichtheid
- De rand is zongericht en zon beschenen en wordt overdag minimaal 50% van het dagdeel niet beschadwd.
- In geval van een bijdrage voor grondwaardedaling kan de rand worden geplagd. Na plaggen kan kruidenrijk maaisel worden opgebracht of worden ingezaaid met een zaadmengsel.
- De beheereenheid mag niet direct grenzen aan een andere beheereenheid met een G- of B-element. De afstand tussen de beheereenheden is minimaal 50 meter, m.u.v. Langstraatontginning en Dijken in Zeekleigebied.

Beheervoorschriften

- De rand wordt gemaaid na 1 juli en het maaisel wordt binnen 14 dagen afgevoerd.
- De rand wordt niet beweide.
- De rand wordt niet bemest.
- De rand mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid. Doorzaaien is, na overleg en advies van de veldcoördinator, toegestaan om de kruidenrijkdom te vergroten.
- Sloopmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid. Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.
- De rand wordt niet gebruikt als pad, behoudens voor het schonen van aanliggende sloot.

Beeld bloemrijke hooilandrand in combinatie met landschapselement

G3: Wilde bijenrand op grasland

Afbakening

- Een wilde bijenrand is een rand op blijvend grasland die niet beweid en bemest wordt, gefaseerd wordt beheerd en waar minimaal 8 indicatorsoorten in voorkomen.
- Een wilde bijenrand heeft een minimale lengte van 25 meter en een breedte van minimaal 6 meter en maximaal 12 meter.
- De rand ligt over de gehele lengte langs een landschapselement (L-pakket) en heeft een permanent karakter.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Indien in de rand al 8 indicatorsoorten aanwezig zijn kan vanuit deze uitgangssituatie het beheer gestart worden.
- Indien er geen 8 indicatorsoorten in de rand voorkomen wordt de rand eenmalig ingezaaid met een hieronder voorgeschreven zaadmengsel en zaaidichtheid.

Beheervoorschriften

- Het gewas wordt jaarlijks 1 keer gemaaid en het maaisel wordt binnen 14 dagen afgevoerd. De eerste maaibeurt is tussen 1 juli en 1 augustus en bij deze maaibeurt wordt 50% van de beheereenheid niet gemaaid en blijft overstaan.
- De tweede maaibeurt is tussen 15 september en 15 november en dan wordt het deel dat nog niet gemaaid is gemaaid. Het overige deel blijft staan.
- Het grasland mag niet worden gescheurd, gefreesd of heringezaaid. Doorzaai/herinzaai is, na overleg en advies van de veldcoördinator, toegestaan om de kruidenrijkdom te vergroten.
- De rand wordt niet bemest.
- De rand wordt niet beweid.
- Slootmaaisel, bagger, maaisel en tuinafval mogen niet verwerkt worden in de beheereenheid
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.
- De rand wordt niet gebruikt als pad, behoudens voor het schonen van aanliggende sloot.

W1: Wandelpad over boerenland

Afbakening

- Een wandelpad over boerenland is een toegankelijk pad voor wandelaars dat over landbouwgrond loopt.
- Het wandelpad heeft een breedte van minimaal 1 en maximaal 3 meter.
- Het wandelpad vormt een onderdeel van een doorgaande wandelstructuur.

Inrichtingseisen bij aanleg nieuw element

- Het wandelpad sluit aan op bestaande routestructuren.
- Het wandelpad wordt aangeduid met bewegwijzering.
- Het wandelpad wordt ingezaaid met een laagblijvend grasmengsel als het pad wordt aangelegd op bouwland.

Beheervoorschriften

- Het wandelpad moet 364 dagen per jaar opengesteld zijn van zonsopgang tot zonsondergang.
- Het wandelpad bestaat uit gras en wordt zodanig beheerd dat een goede begaanbaarheid gewaarborgd is.
- De begroeiing is maximaal 20 cm hoog.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, m.u.v. pleksgewijze (max. 10% van de oppervlakte) en driftvrije bestrijding van akkerdistel, brandnetel, ridderzuring, jacobskruiskruid en Japanse duizendknoop.

Aanvullende activiteiten

Bij de aanleg van een wandelpad over boerenland zijn soms ook aanvullende activiteiten nodig zoals:

- Het plaatsen van klaphekjes;
- Het leggen van bruggen over sloten;
- Het plaatsen van rasters;
- Het plaatsen van informatieborden;
- Het plaatsen van banken.

Beelden wandelpad over boerenland

Lijst inheemse soorten

Bosplantsoen bomen en struiken:

Een van de volgende soorten: Wilde appel (*Malus sylvestris*); Ruwe berk (*Betula pendula*); Zachte berk (*Betula pubescens*); Aalbes (*Ribes rubrum*); Zwarte bes (*Ribes nigrum*); Beuk (*Fagus sylvatica*); Bosroos (*Rosa arvensis*); Eglantier (*Rosa rubiginosa*); Zomereik (*Quercus robur*); Wintereik (*Quercus petraea*); Zwarte els (*Alnus glutinosa*); Gagel (*Mirica gale*); Gelderse roos (*Viburnum opulus*); Haagbeuk (*Carpinus betulus*); Hazelaar (*Corylus avellana*); Heggeroos (*Rosa corymbifera*); Hondсроos (*Rosa canina*); Hulst (*Ilex aquifolium*); Steel iep (*Ulmus laevis*); Kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*); Tamme kastanje (*Castanea sativa*); Zoete kers (*Prunus avium*); Rode kornoelje (*Cornus sanguinea*); Gele kornoelje (*Cornus mas*); Kraagroos (*Rosa agrestis*); Krenteboompje (*Amelanchier lamarckii*); Wilde liguster (*Ligustrum vulgare*); Kleinbladige linde (*Tilia cordata*); Hollandse Linde (*Tilia vulgaris*); Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*); Eenstijlige Meidoorn (*Crataegus monogyna*); Tweestijlige Meidoorn (*Crataegus laevigata*); Mispel (*Mespilus germanica*); Wilde Peer (*Pyrus pyraster*); Sleedoorn (*Prunus spinosa*); Veldesdoorn (*Acer campestre*); Gewone Vlier (*Sambucus nigra*); Bergvlier (*Sambucus racemosa*); Inheemse Vogelkers (*Prunus padus*); Vuilboom (*Rhamnus frangula*); Wegedoorn (*Rhamnus catharticus*); Amandel Wilg (*Salix triandra*); Bittere wilg (*Salix purpurea*); Boswilg (*Salix caprea*); Grauwe wilg (*Salix cinerea*); Katwilg (*Salix viminalis*); Geoorde wilg (*Salix aurita*); Kraakwilg (*Salix fragilis*); Kruipwilg (*Salix repens*); Laurierwilg (*Salix pentandra*); Schietwilg (*Salix alba*)

Laanbomen:

Een van de volgende bomen: Zomereik (*Quercus robur*); Wintereik (*Quercus petraea*); Grauwe abeel (*Populus canescens**); Ruwe berk (*Betula pendula*); Beuk (*Fagus sylvatica*); Gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus**); Haagbeuk (*Carpinus betulus*); Iep, diverse klonen (*Ulmus**); Tamme Kastanje (*Castanea sativa*); Zoete Kers (*Prunus avium*); Kleinbladige Linde (*Tilia cordata**); Grootbladige Linde (*Tilia platyphyllos*); Hollandse Linde (*Tilia vulgaris*); Noot (*Juglans regia*); Zwarte Populier (*Populus nigra**); Populier 'Canadapopulier' (*Populus x canadensis**); Schietwilg (*Salix alba*); Inheemse Hoogstamfruitbomen

*Bij deze soorten worden de volgende cultivars als inheems aangemerkt: *Populus canescens* 'De Moffart en Witte van Haamstede'; *Acer pseudoplatanus* 'Negenia en Rotterdam'; *Ulmus* 'Dodoens Clusius en Lobel'; *Tilia cordata* 'Erecta en Roelvo'; *Tilia vulgaris* 'Pallida'; *Populus x canadensis* 'div. cultivars'; *Populus nigra* 'div. cultivars m.u.v. Italica'; *Salix alba* 'Liempde, Belders'.

Zaadmengsels

Botanische hooilandrand:

Eenjarige kruiden: Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) 7,5%, Bernagie (*Borago officinalis*) 7,5%, Korenbloem (*Centaurea cyanus*) 2,5%, Gele ganzenbloem (*Chrysanthemum segetum*) 2,5%, Meerjarige kruiden: Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*) 10%, Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) 20%, Wilde peen (*Daucus carota*) 10%, Duizendblad (*Achillea millefolium*) 7%, Witte klaver (*Trifolium repens*) 10%, Rode klaver (*Trifolium pratense*) 10%, Groot streepzaad (*Crepis biennies*) 5%, Knoopkruid (*Centaurea jacea*) 3%, Cichorei (*Cichorium intybus*) 5,0% met een zaaidichtheid van 15kg/ ha

Bijenrand

Eenjarige kruiden: Boekweit (*Fagopyrum esculentum*) 7,5%, Bernagie (*Borago officinalis*) 7,5%, Korenbloem (*Centaurea cyanus*) 2,5%, Gele ganzenbloem (*Chrysanthemum segetum*) 2,5%, Meerjarige kruiden: Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*) 10%, Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) 15%, Wilde peen (*Daucus carota*) 10%, Duizendblad (*Achillea millefolium*) 7%, Gewone pastinaak (*Pastinaca sativa*) 5%, Witte klaver (*Trifolium repens*) 5%, Rode klaver (*Trifolium pratense*) 5%, Venkel (*Foeniculum vulgare*) 5%, Groot streepzaad (*Crepis biennies*) 5%, Knoopkruid (*Centaurea jacea*) 3%, Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*) 2,5%, Muskuskaasjeskruid (*Malva moschata*) 3%, Gewone berenklauw (*Heracleum sphondylium*) 2,5%, Cichorei (*Cichorium intybus*) 2,0% met een zaaidichtheid van 12 kg/ ha